

215/November 2004. – 24 p.

2. *European Neighbourhood Policy: Strategy Paper. Communication from the Commission. – Brussels: Commission of the European Communities, 12 May 2004.*

3. *Raik K. Promoting Democracy through Civil Society: How to Step up the EU's Policy towards the Eastern Neighbourhood // CEPS Working Document. No.237/February 2006. – 34 p.*

4. *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. – Brussels: Commission of the European Union, 11 March 2003. – COM (2003) 104 final.*

5. *Більш ніж сусіди. Розширений Європейський Союз та Україна: нові відносини. Заключний звіт / Під ред. М. Рябчука. – К.: МФ “Відродження”, 2004. – 106 с.*

6. *Закон України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 18.03.2004.*

7. *Ковальова О. Європейська політика сусідства: нові можливості для України // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С. 29–34.*

8. *Парламентський вимір європейської інтеграції: Збірка матеріалів. – К.: Нора-прінт, 2005. – 104 с.*

9. *План дій Україна-Європейський Союз. Європейська Політика Сусідства. (Офіційний переклад МЗС України). – К.: Представництво Європейської Комісії в Україні, Молдові та Білорусі, 2006. – 39 с.*

10. *Угода про Партнерство та Співробітництво. 16 червня 1994 року. – К.: Представництво Європейської Комісії в Україні, Молдові та Білорусі, 1997. – 69 с.*

Оксана Волинець

Національний університет “Львівська політехніка”

СОЦІАЛЬНА ДОКТРИНА УГКЦ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

© Волинець О., 2006

З’ясується, що як суб’єкт соціального вчення, УГКЦ безпосередньо охоплює релігійний і моральний аспекти суспільної проблематики, розглядає соціально-економічну дійсність погляду її відповідності християнській моралі, формулює фундаментальні соціальні засади, що здатні упорядкувати суспільні буття.

The article dwells upon UGCC (Ukrainian Greek-Catholic Church) as a subject of social studies which comprises both religious and moral aspects of social problems, it also describes social-economic reality with a view to its correspondence to the cristian morality, formulates fundamental social grounds which can regulate, social life.

Не менш важливим, ніж завдання формувати систему морально-етичних засад українського суспільства, відроджувати духовність, традиції та релігійність, є соціальний аспект діяльності УГКЦ. Те, що місія Церкви є в принципі духовного порядку, насправді не протиставляє її світові. Церкві відома залежність людини від обставин, в яких вона перебуває. Соціальний контекст, в якому живуть люди, часто відвертає їх від добра і штовхає в бік зла. Звідси, людський та соціальні аспекти місії Церкви є прямим наслідком її суто релігійної місії. Соціальне вчення Церкви не є універсальною доктриною, чи конкретно соціально-політичною чи економічною програмою, а комплексом положень і принципів, в світлі яких необхідно шукати шляхи вирішення проблем, які належать до сфери суспільного життя, політичної чи економічної діяльності. Й. Гьофнер визначає християнське суспільне вчення як “сукупність соціально-філософського (переважно на підставі суспільно зорієнтованої людської природи) та богословського (на підставі християнського спасіння) пізнання сутності та устрою людського суспільства, а також норм і обов’язків, які випливають із цього пізнання та реалізуються в конкретних суспільних відносинах” [3, с. 32]. Зауважимо, що погляди, що їх пропонує Церква, завжди мали окказіональний характер, а якщо вони і зводились у певну систему, то така систематизація мала історично обумовлений характер.

Церква проповідує непроминаючі, позачасові цілі, які реалізує в житті конкретного суспільства і часу, в

тих чи інших умовах соціально-культурного життя. Реальна дійсність може як сприяти, так і утруднювати здійснення Церквою її високого покликання. Але Церква проявляє себе в цій дійсності, здійснюючи вплив на її розвиток, вбачаючи свою місію в тому, щоб змінювати світ, робити його гуманнішим, більш християнським. Варто вказати, що в компетенції Церкви як суб'єкта соціального вчення безпосередньо знаходяться лише релігійний і моральний аспекти суспільної проблематики, а її політичний, економічний та соціальний аспекти розглядаються лише опосередковано, з погляду їх відповідності християнській моралі.

Соціальна доктрина УГКЦ висуває потрібну низку положень, що становлять загальну систему:

- 1) положення, які стосуються суті зв'язків, що виникають між прагненням людини до Бога та її світською (політичною, економічною та суспільною) діяльністю;
- 2) положення, змістом яких є критичний аналіз існуючої соціальної дійсності;
- 3) рекомендації Церкви щодо узгодження соціально-економічної та політичної критики з нормами релігійної моралі [8, с. 22–23].

Першим документом Церкви, що був присвячений соціальним проблемам, стала енцикліка папи Лева XIII “*Regum novarum*” (1891)

Усі папські енцикліки, в яких розглядали проблеми соціального характеру, логічно вписувались в політичний та соціально-культурний аспект цієї епохи. “*Regum novarum*” акцентувала на ролі Церкви, держави та профспілок у робітничому питанні в момент загрози знищення інституцій приватної власності та становлення соціалістичного устрою. Енцикліка папи Пія XI “*Quadragesimo anno*” (“Рік сороковий”, 1931) наголошувала на необхідності дотримання морального закону під час врегулювання класових конфліктів у період розвитку індустріального суспільства. Звернення до Церкви активно приєднатися до вирішення соціальних проблем усіх християн світового співтовариства, пов'язаних з нерівністю та диспропорціями як наслідком глобалізації, прозвучала в енцикліці папи Іоана XXIII “*Mater et Magistra*” (“Мати і наставниця”, 1961). Закликом та настановою щодо будівництва світу на засадах християнської етики, яка мала б бути пріоритетною у стосунках між народами і державами, що сприяло б відверненню ядерної війни, пронизана енцикліка Іоана XXIII “*Pacem in terris*” (“Мир на землі”, 1963). Нові концептуальні підходи Католицької церкви до соціальної проблематики актуалізувались після II Ватиканського Собору. На тлі конфліктів глобального масштабу енцикліка Павла VI (“*Populorum progressio*”) (“Прогрес народів”, 1967) розкрила суть інтегрального розвитку як переходу від менш гуманного життя до більш гуманного [13, с. 56–59]

Цілісний глобальний підхід до всього комплексу соціальних проблем сучасного світу особливо характерний для енцикліки Івана-Павла II “*Sentissimus annus*” (“Сотий рік”, 1991). У ній зроблені загальні підсумки соціального вчення церкви, розробленням яких вона займалась протягом століття, розглянуто їх у контексті науково-технічного прогресу, занепаду філософії, зародження та краху ідеологій. Соціальне вчення Католицької церкви у своїх етично-нормативних настановах опирається на християнсько-особистісний образ людини, до якого додаються права людини та її обов'язки, визначальні суспільні цінності та соціальні принципи. Соціальна доктрина в центрі уваги ставить аргумент природного права, який знаходить своє обґрунтування з погляду раціоналізму.

Церква розробила засади вчення про державу, суспільство та господарський розвиток. Розмежування завдань держави і призначення Церкви у сфері соціальної діяльності було окреслено у тезах Бармської теологічної заяви (1934 р.). Однак таке розмежування не відкидає можливості Церкви оцінювати конкретні суспільні інституції та структури, піддавати критиці їх діяльність, водночас, не відмовляючись при цьому від конструктивної співпраці з ними, участі у їх подальшому розвитку. Проте, це не означає, що Церква ставить перед собою завдання в нормативному плані зобов'язати до створення певних політичних систем чи економічних моделей, залишаючи за собою право брати участь у їх концептуальному розвитку через участь мирян та діяльність відповідних спілок, товариств чи об'єднань. Розподіл повноважень між церковною ієрархією та різноманітними державними та суспільними інституціями, на нашу думку, забезпечує внутрі-церковний плюралізм, необхідний під час розгляду політичних питань та дає шанс уникнути сакралізації політики.

Лейтмотивом соціального вчення Церкви є ідея прав людини. Бачення людини як особистості передбачає визнання гідності кожної особи. Отже, в основу папських енциклік покладено концептуальний перехід до проблеми особистості, суспільства та держави, аналіз якої здійснювався на принципах персоналізму, солідарності, субсидіарності та суспільного блага. Отже, з фундаментального принципу непорушності гідності людської особи та її унікальної цінності соціальне вчення Церкви розглядає людину, водночас, як суб'єкт і мсту суспільства.

Церкві відома принизлива залежність людини від суспільних обставин, які впливають на її моральну поведінку, позбавляють гідності, перешкоджають здійснити своє високе покликання. Зауважимо, що за нормальних обставин самобутності і самостійності нації, забезпечення соціального розвитку держави – це справа загальнодержавного і народного правопорядку, а не окреме завдання Церкви. Таким воно постає в умовах окупаційних режимів, коли властиві суспільні оборонці соціальних прав народу, через упривілеювання з боку влади, віддаляються від народу, єдиним поборником соціальної справедливості залишається Церква.

Найяскравішим підтвердженням цієї тези є діяльність одного з найвизначніших авторитетів ХХ століття – митрополита Андрея Шептицького. Сила волі, широта поглядів, гуманізм здобули митрополитові загальне визнання і повагу та зробили його найвпливовішою постаттю в західноукраїнському суспільстві і не тільки. Діяльність А. Шептицького та його однодумців була спрямована на зміцнення авторитету УГКЦ серед власного народу. Ця мета досягалась через активну участь духовенства в українському громадському житті, надання моральної та посильної матеріальної допомоги загальнонаціональним установам, яку здійснювали просвітницьку роботу на католицьких засадах.

Після розвалу тоталітарно-імперського СРСР Україна стала незалежною, самостійною державою, на території якої проживають громадяни різних національностей. Переважну більшість їх об'єднало навколо себе християнство, яке завжди у своїй історії закликало до єдності, милосердя, вселяло в серця вірних мир і спокій. У нинішній період глибокої економічної кризи, матеріальних нестатків, зростання злочинності християнська релігія устами своїх достойних служителів закликає всі нації і народності України до терпіння, толерантності, доброзичливості, утверджує норми християнської поведінки. Така позиція Церкви в суспільстві є відображенням її суспільного покликання, яке вона здійснює відповідно до притаманних їй функцій, серед яких: соціально-стабілізуюча, інтеграційна, консолідуюча, соціополітична, просвітницька.

Той факт, що місія Церкви є духовною за своєю природою, насправді не протиставляє Церкву світові. Більше того, УГКЦ вбачає підстави своєї суспільної участі у соціальному сприянні людині. Людський та соціальний аспекти діяльності Церкви є прямим наслідком її суто релігійної місії.

Як відомо, суспільний устрій є результатом взаємодії двох сил – влади і суспільства. Безсумнівно, що суспільна активність є пріоритетною щодо дій влади, незалежно демократична вона, чи антидемократична. Отже, суспільство повинно діяти впевнено і відважно, звертаючись до Церкви щодо рекомендацій суспільного характеру. Водночас УГКЦ вважає, що сьогодні християни як ніколи повинні заангажуватися у творення активної та глибоко пережитої солідарності переважно в плюралістичному світі. Бо, як відомо, після II Ватиканського Собору, співіснування різних думок, навіть всередині самої Церкви, визначається нормою. Вся палітра точок зору на майбутнє України повинна бути пронизана християнським гуманізмом, моральністю та реальним, інтегральним сприйняттям світу. Пошук шляхів виходу України з кризи має бути продовжений і церковною ієрархією УГКЦ, від якої ми очікуємо активнішої духовної і соціальної діяльності, енергійного заклику до духовного і соціального поступу України, дієвої програми міжконфесійної і душпастирської мирянської соціальної співпраці.

Із впевненістю можемо констатувати, що соціальна діяльність УГКЦ є на сьогодні основною євангелізуючою функцією, яка репрезентує її у поліконфесійному та плюралістичному суспільстві. Хоча наслідків цієї діяльності українське суспільство ще не відчуває повною мірою, все ж конкретні заходи та звернення до спільноти є досить вагомими і свідчать на користь УГКЦ.

Значний резонанс викликало “Звернення єпископів УГКЦ до вірних та всіх людей доброї волі про завдання християнина в сучасному світі” [5, с. 1–15]. Ця заява є безпрецедентним в новітній історії України виступом Церкви з насущних соціальних питань. Заява не обмежується констатацією матеріального бідкування. Церква звертається насамперед до того, що заважає людині на шляху до вічності. Падіння моралі у суспільстві, невиплата зарплатні, на думку Синоду, – безпосередній наслідок моральної ерозії влади [5, с. 1–15].

В умовах поділеного на “владу” і “народ” суспільства зі своєю позицією чітко визначилась, з поміж усіх українських церков, на сьогодні лише УГКЦ. У дилемі захист влади чи захист особистості, суспільства, нації – УГКЦ заявила про свій намір всіляко сприяти кожній людині знайти дорогу до спасіння. Позиція УГКЦ стосовно державних структур є різко критична. Дії відповідальних осіб трактуються як “економічний геноцид”, розмови про “економічний підйом” – як насміхання, реклама ситого життя – як знущання. За наслідки – суцільну еміграцію, знищення інтелектуального потенціалу, фізичне виродження народу України – відповідальність несуть все ті ж “відповідальні особи” [12].

Значний резонанс викликала конференція “Аграрна реформа в Україні. Внесок Церкви”, яка відбулась у грудні 1998 р. у Львові за участю Львівської Архиепархії УГКЦ, Львівської Аграрної палати, Товариства

“Сільський господар”, Фонду Святого Володимира. Конференція відбулась з нагоди виходу у світ Документу Папської Ради “Справедливість і мир” під назвою “За кращий розподіл землі. Виклик аграрної реформи”. На конференції було розглянуто питання: аграрної реформи в Україні та роль Церкви у її розвитку; досвід, проблеми та перспективи аграрної реформи; концепцію виробництва сільськогосподарської продукції в індивідуальному господарстві; богословський аналіз документу “За кращий розподіл землі” [1, с. 13–67].

Розглядаючи тему справедливого перерозподілу землі, Папська Рада “Справедливість і мир” має на меті повернути погляди людства до однієї з найбільших і найболючіших ситуацій спільної відповідальності, зокрема і багатьох християн, за серйозні форми несправедливості та соціального виключення і за згоду занадто багатьох із них з порушенням фундаментальних прав людини. У Документі зазначається, що “Схвалення зла, яке є знаком... духовного і морального занепаду не тільки для християн, спричиняє здебільшого культурну і політичну порожнечу, яка бентежить, яка робить нездатним щось змінювати і сповнювати. Тоді як соціальні відносини не міняються, а справедливість і солідарність і далі відсутні й невидимі, двері майбутнього закриваються, і для багатьох людей воно (майбутнє) надалі залежить від усе більше непевного і ненадійного сьогодення” [9, с. 65–66].

У контексті соціальної діяльності УГКЦ особливе місце посідає проблема душпастирської праці у Збройних силах України. Інтерес УГКЦ до розгортання душпастирської та місійної роботи в Українській армії зумовлений переходом до загальнолюдських пріоритетів у духовно-моральній сфері, який, безумовно, стосується і тих громадян, котрі перебувають у закритих суспільних структурах. З метою вирішення питань суто суспільного значення, які виникають у війську – дисципліна, християнська мораль, висока духовність, відродження нації, обов’язок захисту Батьківщини – священиками, єрархами УПЦ спільно з управлінням з питань виховної роботи Західного оперативного командування було розроблено “Положення про капеланство у Збройних силах України”, в якому чітко окреслювалось поле компетентності військових капеланів [7, с. 82].

Варто зауважити, що окрім УГКЦ співпрацю з армією налагоджує і Православна церква, при цьому, як зазначає заступник командувача Західного оперативного командування з питань виховної роботи генерал-майор Л.Коберський: “впродовж семи років у нас не трапився жодний випадок, щоби представники різних Церков нагнітали міжконфесійні протиріччя між військовослужбовцями” [123, с. 83]. Представники Української Православної, Римо-Католицької та Греко-Католицької церков розробили дворічну “Програму катехизації” військовослужбовців, сприяли участі українських солдатів та офіцерів у міжнародних зустрічах військовослужбовців-християн. У 1996 р. спільно з священиком УГКЦ Володимиром Сичаком було зорганізоване перше військово-паломництво до Люрду [7, с. 83–84].

Варто зауважити, що співпраця армії і церкви до певної міри стримується через відсутність законодавчо оформленого механізму їх взаємодії. Частково це пояснюється різницею у соціальному статусі: армія є державною структурою, а церква відокремлена від держави. Конструктивна співпраця церкви і армії в Україні може, на думку М.Хмільовського, перейти зі стадії намірів у комунікацію за таких умов:

- зняти десятиліттями вибудовану стіну відчуження між армією і церквою;
- розрядити атмосферу психологічної несумісності між священиками і військовослужбовцями;
- творити симфонію, в основі якої лежатиме розуміння церкви і армії як інституцій, покликаних подолати хаос і підтримувати порядок [11, с. 110–111].

На нашу думку, розбудова та реформування національних Збройних сил України, встановлення партнерських відносин між армією та церквою, активний пошук та реалізація адекватної моделі їх взаємодії на сьогодні постає як нагальна, гостра проблема. Досвід УГКЦ у цій ділянці може сприяти її подоланню.

Соціальні потреби УГКЦ у світлі науки Вселенської Церкви стали темою III сесії Патріаршого Собору УГКЦ “Ісус Христос – джерело відродження українського народу”, який відбувся у Львові 30 червня – 4 липня 2002 р. Аналізуючи конкретні умови життя українського народу на тлі моралі нинішнього світу, Собор розглянув питання: богословського виміру соціального життя; ролі мас-медіа у “новій евангелізації” світу; проблем родинного життя та молоді; корупції як моральної проблеми; ролі духовенства та мирян у подоланні соціальних паталогій; перспективи соціальної діяльності УГКЦ [6, с. 138].

Безумовно, реалізація суспільних програм УГКЦ вимагає створення добровільних організацій, які безпосередньо вирішують соціальні проблеми, надаючи посильну матеріальну і духовну допомогу. Станом на 23.08.2004 р. в структурі УГКЦ в Україні діють такі благодійні заклади: Карітас України; Мальтійська служба допомоги; “Віра і світло” [13]. У межах Львівської Архиепархії діють фонди св. Володимира Великого, митрополита Андрея Шептицького, “Милосердя”; Молодіжні католицькі центри та організації (“Українська Молодь – Христові” УМХ); Інститут родини та подружнього життя; Центр духовно-психологічної підтримки та

взаємодопомоги “Дорога”; Центр філософських досліджень; Дитячий навчально-рсабілітаційний центр “Джерело”; шпиталь ім. Андрея Шептицького та інші благодійні заклади, центри та організації [4, с. 31]. Варто зауважити, що благодійні заклади УГКЦ діють і на теренах центральних та східних областей України, зокрема, організації “Карітас України” існують в Києво-Вишгородському та Донецько-Харківському (в м. Харкові) екзархатах.

За даними Ватиканської анкети 2005 р. організаціями Карітасу було надано допомогу 39185 особам; 72314 громадяни перебували на лікуванні у шпиталі ім. Андрея Шептицького; 285 осіб мали змогу покращити стан здоров'я в оздоровчих закладах; 341 особа отримали моральну підтримку у родинній поради; 1430 біженцям було надано моральну та матеріальну допомогу [2, с. 4].

Наведена статистика переконливо свідчить про те, що УГКЦ активно приєднується в сучасне соціотворення в Україні. Прагнучи сприяти не тільки духовному та моральному оновленню суспільства, а й розгорнути широку благодійну діяльність, УГКЦ стверджує себе як інституція громадянського суспільства. Це не значить, що Церква підмінить собою інші суспільні організації та інститути. Радше, з огляду на її завдання, Церква повинна стати голосом сумління в тих умовах, де діяльність інших соціальних інституцій обмежується.

Як соціальний заповіт УГКЦ сьогодні особливо актуально звучать слова митрополита Андрея Шептицького: “Життя і добра ближнього стережіть в ім'я християнської любові ближнього і християнської цивілізації, в ім'я того християнського суспільного ладу, який ми бажали б бачити колись у нашій самостійній, соборній Українській Державі” [10, с. 539].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аграрна реформа в Україні. Внесок Церкви // Матеріали конференції. – Львів, 21 грудня 1998 р. – Львів, 1999. – С. 13–67.*
2. *Ватиканська анкета. – 2005. – 9 с.*
3. *Гьофнер Й. Християнське суспільне вчення. – Львів, 2002. – 304 с.*
4. *Довідник благодійних структур Львівської Архиепархії. – Львів, 2001. – 31 с.*
5. *Звернення Єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних та всіх людей доброї волі про завдання християнина в сучасному. Дано у Львові, дня 12 березня 1999 р. Б. при Архикафедральному Соборі св. Юра. – 15 с.*
6. *Ісус Христос – джерело відродження українського народу. Українська Греко-Католицька Церква. Патріарший Собор. III сесія. Робочий примірник № 1. – Львів, 30 червня – 4 липня 2002 р. – 138 с.*
7. *Коберський Л. Досвід душі пастирської опіки у військах Західного оперативного командування // Київська Церква. – 2001. – № 1 (12). – С. 81–85.*
8. *Майка Ю. Социальное учение Католической Церкви. – Рим-Люблин, 1994. – 479 с.*
9. *Папська Рада „Справедливість і мир”. За крацій розподіл землі. Виклик аграрної реформи. – Львів, 1998. – 67 с.*
10. *Послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та народу з закликом не піддаватися на провокації й не вдаватися до актів терору / Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Т. II: Церква і суспільне питання. Кн. I: Пастирське вчення та діяльність. – Львів, 1998. – 570 с.*
11. *Хмільковський М. До питання про душпастирство у Збройних Силах України // Київська Церква. – 2000. – № 1(7). – С. 110–112.*
12. *Щоткіна К. Забута людина на церковному порозі // Дзеркало тижня. – 25.11. 2000.*
13. *Яроцький П. Особливості розвитку соціального вчення католицизму // Українська релігієзнавство. – 2001. – № 20.*
14. *Українська Греко-Католицька Церква. Благодійні заклади // WWW. ugtcc. /ukr/ chureh in fction / charity. – 3 р.*